

ΚΡΙΤΙΚΗ
ΜΑΡΩ
ΔΟΥΚΑ

**Στη γραμμή του μύθου
και της Ιστορίας**

ΣΕΛ. 4

Το εμφυλιακό τραύμα από τη μεριά της Αριστεράς

Με αναμνήσεις από τους απόηχους του Εμφυλίου, ο τελευταίος τόμος από την τριλογία της **Μάρως Δούκα** κινείται στις γραμμές του μύθου και της Ιστορίας

ΜΑΡΩ ΔΟΥΚΑ
Ελα να πούμε ψέματα
Εκδόσεις Πατάκη,
σελ. 664,
τιμή 21,90 ευρώ

ΤΟΥ ΒΑΓΓΕΛΗ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ο Εμφύλιος δεν πιάνει όλες τις σελίδες του καινούργιου μυθιστορήματος της Μάρως Δούκα (ενδεχομένως ούτε τις μισές), αλλά αποτελεί έναν μνημονικό τόπο που επηρεάζει όλη τη δράση και αποδεικνύεται γρήγορα ο σκληρός δραματουργικός της πυρήνας. Βασισμένη στην εναλλαγή τριτοπρόσωπης, αντικειμενικής αφήγησης, πρωτοπρόσωπου εσωτερικού μονολόγου και ελεύθερου πλάγιου λόγου (όταν ο τριτοπρόσωπος αφηγητής ταυτίζεται με τα αισθήματα και την οπτική των ηρώων του), η Δούκα θα αναθέσει τους πρωταγωνιστικούς της ρόλους σε τέσσερα πρόσωπα. Δύο εξ αυτών είναι αδέρφια και μάλιστα δίδυμα: ο Πανάρης Κριαράς, ένας μονόχοντος και οξύθυμος λόγιος, και η Ελεονώρα, παιδίατρος και μητέρα της Βιργινίας η οποία είναι ερωτευμένη με τον Ιδομενέα. Ο Ιδομενέας μαζί με τη μητέρα του Αναστασία θα συμπληρώσουν την πρωταγωνιστική τετράδα. Μια τετράδα μέσω της οποίας οι εμφυλιακές εικόνες θα τρυπίσουν σε κάθε σχεδόν καμπί της πλοκής, μετατρέποντας το παρελθόν σε μια τυραννική δεσπόζουσα, που θα σημαδεύει τα μυθολογικά πρόσωπα και τις εικόνες τις οποίες θα σχηματίζουν για τον τόπο τους.

Πρωτοπρόσωπη αφήγηση

Την πύλη για την είσοδο στο θέατρο του Εμφυλίου στην Κρήτη θα ανοίξει ένα χειρόγραφο που διαβάζει ο Ιδομενέας. Εδώ έχουμε ένα ακόμη είδος λόγου: πρωτοπρόσωπη αφήγηση σε μορφή ιστορικού χρονικού, με τον αντάρτη πατέρα του Ιδομενέα να μιλάει για τις τυφλές πολιτικές και στρατιωτικές επιλογές της κομματικής ηγεσίας, να αγαυακτεί με τον φαύλο κύκλο των εσωκομματικών συγκρούσεων και να εξοργίζεται με τις ιδιοτέλειες και τους ανταγωνισμούς οι οποίοι τσαλαπάτησαν τα ιδανικά της Αριστεράς σε μιαν εποχή που το μεταπολεμικό κράτος είχε ήδη ξεκινήσει την πολιτική, την πθική και τη φυσική εξόντωση των αγωνιστών της.

Ο πατέρας του Ιδομενέα θα ξύσει το τραύμα που θα ξύσει και η φίλη του Βιργινία όταν στο *Δίκιο είναι ζόρικο πολύ* (2010), το αμέσως προηγούμενο μυθιστόρημα της Δούκα, θα ανακα-

Η διαδικασία ενεργοποίησης της μνήμης θα λειτουργήσει συμφιλιοτικά σε όλο το μήκος της τριλογίας της Μάρως Δούκα

λύσει σε κάποια άλλα γραπτά, στα γραπτά του βουλευτή παππού της, τα προανακρούσματα του Εμφυλίου. Εθνικός στρατός, δωσίλογοι, Άγγλοι καθώς και πάσης λογής πράκτορες, μαζί με τη σοβιετική εξουσία και τους έλληνες τοποτηρητές της θα οδηγήσουν εν προκειμένω τον καθημερινό, αφανή κόσμο της Αριστεράς σε ιδεολογικοπολιτικό και ψυχικό ρημαδιό, εικάζοντας με τα ζοφερότερα χρώματα την κατοπινή πραγματικότητα. Αυτή τη ρημαγμένη πραγματικότητα θα αναπαράγουν στο *Ελα να πούμε ψέματα* όχι μόνο ο πατέρας του Ιδομενέα με τα ιστορικά του καταγεγραμμένα, αλλά και η Αναστασία, η Ελεονώρα και ο Πανάρης με τις αναφορές τους (άμεσες ή έμμεσες) στον Εμφύλιο ή με τις αναμνήσεις τους από ποικίλους αποήχους του.

Ο Πανάρης και η Ελεονώρα έχουν κάνει ένα πέρασμα από το *Δίκιο είναι ζόρικο πολύ*, ανάγλυφους ωστόσο τους έχουμε ξανασυναντήσει σε ένα ακόμη παλαιότερο μυθιστόρημα της Δούκα, το *Αθώοι και φταίχτες*, με το οποίο εγκαινιάστηκε προ δεκαετίας η τριλογία που ολοκληρώνεται σήμερα με το *Ελα να πούμε ψέματα*. Τα δύο αδέρφια θα μπλέξουν εκεί στα δίχτυα μιας άλλης τραυματικής ενθύμησης, που είναι ο εξανδραποδισμός των Τουρκοκρητικών από τα μέρη τους μετά την ένωση του νησιού με την Ελλάδα. Ζωντανός φορέας της μνήμης θα είναι αυτή τη φορά ο Αρίφ,

μακρινός συγγενής της Ελεονώρας και του Πανάρη (εμφανίζεται μόνο περιθωριακά στο *Ελα να πούμε ψέματα*). Ο Αρίφ είναι ένας σύγχρονος, αδογμάτιστος κοσμοπολίτης, που θα παλέψει με τη συλλογική μνήμη ενάντια σε κάθε φυλετική βεβαιότητα, ξέροντας πως μόνο υπό ανάλογο πρίσμα θα καταφέρει να εξηγήσει και εντέλει να εξοικειωθεί με το πώς και το πού της καταγωγής του. Ο Αρίφ αλλά και τα δύο αδέρφια θα συνειδητοποιήσουν βαθμιαία (σχεδόν θα το νιώσουν στο πετσί τους) πως ο τουρκοκρητικισμός άλλος δεν μπορεί παρά να είναι αναπόσπαστο μέρος του ελληνοκρητικού τους εαυτού και τανάπαλιν.

Ενεργοποίηση της μνήμης

Η διαδικασία ενεργοποίησης της μνήμης θα λειτουργήσει συμφιλιοτικά σε όλο το μήκος της τριλογίας της Δούκα. Στο *Αθώοι και φταίχτες* θα νερώσει το παραπειστικό κρασί των εθνοτικών και των φυλετικών διαχωρισμών. Στο *Δίκιο είναι ζόρικο πολύ* και στο *Ελα να πούμε ψέματα* θα προχωρήσει σε έναν αναπτυγμένο ανθρωπολογικό προβληματισμό, που θα ανασκαλέψει το εμφυλιακό τραύμα από τη μεριά της Αριστεράς, στους αντίποδες της κατεύθυνσης την οποία ακολούθησε ο Θανάσης Βαλτινός στην *Ορθοκωστή* (1994), χωρίς ωστόσο να ρίξει αλάτι στις πληγές του (όπως άλλωστε και ο Βαλτινός από τη μεριά του), μια και σχε-

δόν θα αρνηθεί τη σκοπιμότητα της ένοπλης σύγκρουσης. Ας θυμηθούμε τον γενικό τίτλο της τριλογίας: «Στις γραμμές του μύθου και της Ιστορίας». Το μυθιστόρημα θα επιστρέψει στο ιστορικό παρελθόν, όχι για να διορθώσει λάθη και να αποκαταστήσει αδικίες, αλλά για να μας βοηθήσει να καταλάβουμε πως η Ιστορία δεν είναι ούτε σιδερένια γροθιά της ιδεολογίας ούτε χρηστομάθεια: πιο πολύ αναγνωρίζει τον εαυτό της στο αναπάντεχο και την πολλαπλότητα – στην αίσθηση πως αν πρόκειται να κερδηθεί κάποιο ποσοστό ιστορικής αυτογνωσίας, αυτό μπορεί να γίνει μόνο ψπλαφτικά και βήμα προς βήμα.

Και ένα τόσο εις βάθος όμως επεξεργασμένο παρελθόν, με όλη τη δύναμη κατανόησης την οποία προσφέρει, δεν θα μπορέσει να κρύψει τα εκκωφαντικά προβλήματα του παρόντος. Στο *Αθώοι και φταίχτες* τα προβλήματα εκκινούν από τη σωματιομορφία και τη διαπλοκή των οικονομικών συμφερόντων με τις τοπικές ή τις κεντρικές αρχές και φτάνουν ως την κατατρεγμένη μοίρα των μεταναστών. Στο *Δίκιο είναι ζόρικο πολύ* πάλι εκείνο που κυριαρχεί είναι το εξαιρετικά αρνητικό κοινωνικό περιβάλλον (ένα εξαρχής θολό και έκπτωτο τοπίο) εντός του οποίου καλούνται οι νέοι να ορθοποδήσουν. Στο *Ελα να πούμε ψέματα* το πάνω χέρι θα πάρει η κρίση, σαρώνοντας το σύμπαν: δουλειές, εισοδήματα, περιουσίες, θεσμούς και αξίες. Εδώ όμως

προκύπτει μια σοβαρή δυσκολία χειρισμού. Κι αυτή δεν έχει να κάνει με τον όγκο του επικαιρικού (κάποτε αμιγώς ειδησεογραφικού) υλικού, που παρεισδύει και στους δύο πρώτους τόμους της τριλογίας, χωρίς να προκαλεί ανισορροπίες, ούτε με την ενιαία πολιτική στάση την οποία τηρούν απέναντι στην κρίση οι ήρωες (είναι όλοι ρευστοποιημένοι αριστεροί), αλλά με την ένταση της κομματικής προσήλωσης των τελευταίων. Πώς πρόσωπα που έχουν κατανοήσει μέσα από την κατατριβή τους με τον Εμφύλιο τα ιστορικά αδιέξοδα της Αριστεράς και έχουν θεραπεύσει το τραύμα του αλληλοσπαραγμού, έστω και αποκομίζοντας ένα βαρύ αίσθημα ήττας ή ακριβώς αποκομίζοντας ένα τόσο βαρύ αίσθημα ήττας πιστεύουν αίφνης με τόση θέρμη (ακόμα κι όταν δεν το δηλώνουν ευθέως και το κρατούν κάτω από τη γλώσσα τους) στο δίκιο και τη σωτηρία μιας κομματικής προέλασης; Δεν μειώνει κάτι τέτοιο το βάρος του ανθρωπολογικού αναστοχασμού του βιβλίου, πολλά δε μάλλον όταν οι περισσότεροι πρωταγωνιστές, συντετριμμένοι από την ιστορική διαδρομή την οποία ακολούθησε η Αριστερά, εμφανίζονται να προσβλέπουν στη ρομαντική εξαγγελία μιας αδύνατης επανάστασης; Αυτό δεν είναι εξάλλου το νόημα της παρένθετης μυθιστορηματικής βιογραφίας του Πανάρη για τον Μπακοΐν; Να σημειώσω με την ευκαιρία πως η ιστορία του Μπακοΐν παρουσιάζει σοβαρή αδυναμία ένταξης στην πλοκή, επικοινωνώντας μόνο πολύ χαλαρά με τα άλλα επίπεδα της δράσης.

Δυνατοί χαρακτήρες

Το *Ελα να πούμε ψέματα* παραμένει παρ' όλα αυτά ένα σημαντικό μυθιστόρημα: με δυνατούς χαρακτήρες και τη διαπλοκή των συναρπαστικών το ατομικό τους σαρκίο με τον ορυμαγδό της Ιστορίας, ξέροντας πως ο κόσμος δεν ξεκίνησε την ημέρα που γεννήθηκαν, με δύο αριστοτεχνικά δουλεμένες και συσχετισμένες μεταξύ τους γυναικείες μορφές (η Ελεονώρα και η Αναστασία απέχουν παρασάγγας ψυχικά και κοινωνικά, πλην βασανίζονται συνεχώς πάνω στον ίδιο τροχό), καθώς και με ένα πειστικά σκιτσαρισμένο νεαρό ζευγάρι (τον Ιδομενέα και τη Βιργινία) το οποίο κερδίζει τη ζωηρότητα και τη φρεσκάδα του χάρη στο βάρος που έχει δοθεί στις μικρές λεπτομέρειες. Ενταγμένος στη συνολική προοπτική της τριλογίας, ο τελευταίος τόμος όχι μόνο δεν προδίδει το γενικό της πνεύμα, αλλά και καταλήγει, παρά τις όποιες επιμέρους δυσλειτουργίες, σε οργανικό, αναφαιρέτο στοιχείο της.

Ενταγμένος στη συνολική προοπτική της τριλογίας, ο τελευταίος τόμος όχι μόνο δεν προδίδει το γενικό της πνεύμα, αλλά και καταλήγει, παρά τις όποιες επιμέρους δυσλειτουργίες, σε οργανικό, αναφαιρέτο στοιχείο της

